

(I9) Slutfundering

Nein, die Frauen in ihrer Gesamtheit lassen sich nicht under einen Hut bringen. Sehe und erfahre ich nicht täglich, dass es auch völlig anders geartete Frauen gibt, Frauen wie Sturm und Feuer? Es gibt Amazonen und Opferlämmer, Hypatias und liebe, einfache Hausmütterchen, – und alle wollen sich nach ihrer Wesensart bethätigen und alle haben Recht, tausendmal Recht.

Hedwig Dohm, 1899

Vad som utspelade sig i form av debatter i början av 1900-talet kan mycket väl ha haft en långsiktigare inverkan än man i första hand kan vara benägen att tro. En sådan inverkan på lång sikt beror förmodligen dessutom på den politiska maktens allmänna utveckling och kvinnorörelsens relationer till den. Vad jag skulle vilja formulera som en hypotes – en förmodan som inte heller kommer att kunna verifieras – är att det är möjligt att den nordiska långsiktiga utvecklingen, som idag kännetecknas av att barnomsorgen är en del av dessa länders välfärdspolitik, kan föras tillbaka till debatter och attityder som började formuleras för ett sekel sedan. Välfärds- och socialpolitiken är i Sverige av idag utformad så att alla kvinnor (än så länge handlar det mest om kvinnor) kan – och förväntas – arbeta hel- eller lång deltid även när de har barn mellan två och sju år. Därtill har Sverige en könsneutral föräldraledighet på drygt ett år, som är knuten till förmånliga villkor för den kvinna eller man som har haft heltidsarbete innan barnet föddes.

Vi har sett att det var de nordiska kvinnorna som – i Köpenhamn 1910 – lyckades koppla sitt motstånd mot ett ojämnt nattarbetsförbud till insikter om moderskapet, på ett sätt som gjorde att familj och arbete samt omsorg om de små barnen skulle gå att förena. Sina idéer om jämlikhet på arbetsmarknaden hämtade de nordiska kvinnorna från kontakter med den kontinentala kvinnorörelsens internationella kongresser. Debatten till förmån för ett nattarbetsförbud för kvinnor handlade om kvinnan som moder och den upplösning av familjen som en lönearbetande moder skulle innebära. Då lyckades de nordiska kvinnorna på Andra internationalen föra samman krav

på lika behandling på arbetsmarknaden med krav på ledighet och stöd för de kvinnor som var mödrar. De drog in moderskapets villkor i debatten om arbetsmarknaden utan att backa från kravet på jämlikhet. I sin argumentering skilde de på kvinnor och mödrar; de krävde jämlikhet för alla kvinnor parat med vissa lättnader för dem som verkligen fick barn. Och i den nordiska modellen – om vi ska kunna kalla den så på detta stadium och så som den formulerades av de danska kvinnorna i Köpenhamn 1910 – talades det både om gifta och ogifta mödrar. Alla skulle ha rätt till lönearbete och försörjning; alla skulle ha rätt att ta hand om sina barn när de var små. De gjorde inte någon distinktion mellan dessa grupper av kvinnor med barn vilket annars var vanligt att göra. Alla dessa drag kan ses som preludier till det som på sikt blev en svensk modell för att kombinera barnafödande och föräldraskap med arbete. Den togs in från europeiska debatter och formulerades om, och idag har den utvecklats till att formellt omfatta både jämlikhet och ett aktivt delat föräldraskap.

Naturligtvis hade den politiska utvecklingen i övrigt haft sin betydelse. Sverige har haft en lång period av starkt socialdemokratiskt inflytande och regeringsmakt. Liberala idéer har befruktat den socialistiska skepsisen till jämlikhet mellan könen. Detta har inte varit utan betydelse för den tolkning jag vill göra av den långsiktiga utvecklingen. Samtidigt var ett motstånd mot kvinnor som jämlika lönearbetare, särskilt från fackligt håll, starkt under mellankrigstiden även om det inte nådde upp till regeringskretsar. Sverige fick ett uttryckligt (troligen internationellt unikt) förbud för diskriminering av gravida och gifta kvinnor på arbetsmarknaden år 1939. Debatten om kvinnors rätt till lönearbete på samma villkor som män har under hela 1900-talets förts vidare, med förtecken som hördes redan 1910 och senare vid ILOs första arbetarkonferens 1919 i den norska fabriksinspektorn Betzy Kjelsbergs anförande. Det är inte heller enbart de socialdemokratiska kvinnorna som fört denna debatt; även liberala och andra politiskt engagerade kvinnor har i högsta grad arbetat för jämlikhet på arbetsmarknaden och i utbildningen. Betoningen på vad som ska ses som rikslikaren för jämlikhet har skiftat och motstånd har funnits, men – jag återkommer till detta – en debatt har hela tiden förts och förts vidare.

Kanske kan man säga att kriget och de bakslag för demokratin som i samband med dem bredde ut sig över debatter och möjligheter, försinkade

utvecklingen på den europeiska kontinenten. Från Frankrike, Nederländerna och Belgien, samt från Storbritannien, kom tidigt radikala idéer om jämlikhet som senare nästan kvävdes, när mer konservativa familjevärderingar fördes fram som normgivande och blev till socialpolitik. Men detta är hypoteser som kräver ytterligare forskning. Frågan om ett eventuellt sådant samband, samt den om en förklaring till den nordiska politikens speciella kombination av vad vi kan kalla föräldralinjen med arbetslinjen, är vad jag vill föra upp på dagordningen.